
Rikos, synti ja rangaistus

Teemu Keskisarja: "Sekoituksesta järjettömään luondocappalden kanssa". Pervermiot, oikeuselämä ja kansankulttuuri 1700-luvun Suomessa. Yliopistopaino, Helsinki 2006, 271 s.

■ Eläimiinsekaantujia vastaan etenkin 1600–1700-luvulla nostetut oikeusprosessit ovat olleet ilmiönä historiantutkijoiden, oikeustieteilijöiden ja kansanperinteen tutkijoiden tiedossa jo pitkään. Silti jää pohtimaan, että tutkimuksellisesti näin otollinen aihe olisi otettu lähempään tarkasteluun jo ajat sitten ilman aiheen so-

pivuuteen liittyneitä epäilyjä. Vanhemmissa paikallishistorioissa ilmiö kuitataan joskus ”eurooppalaiseksi kulkutaudiksi”.

Tabujen murtajaksi aiheeseen tarttuneen Teemu Keski-sarjan ei ole sentään tarvinnut enää ryhtyä, sillä uumajalaisen Jonas Lilieqvistin väitöskirja (1991) ruotsalaisista oikeusprosesseista osoitti ilmiön kotoperäisyyden ja laajuuden. Aikavälillä 1635–1754 nostettiin Ruotsissa yli 1500 prosessia ja Lilieqvistin mukaan teloituksiakin lienee tapahtunut 600–700: kuoleamalla tekonsa sovittaneiden määrä oli näin merkittävästi suurempi kuin monen väitöskirjan voimalla tutkituissa noituusoikeudenkäynneissä. Keski-sarja on seulonut aineistoonsa Suomesta 253 tapausta vuosilta 1728–78, mutta hän arvioi aukollisten lähteiden tavoittavan ehkä vain nelisenkymmentä prosenttia Turun Hovioikeuden tällä aikavälillä käsittelemistä syytöksistä.

Turun Hovioikeuden aineiston tuhoutumisen vuoksi lähde työ konseptipöytäkirjojen, maaherrojen kirjeiden, tuomio-kapitulun aineiston sekä oikeusrevision aktien parissa on vaatinut melkoista vaivaa, mutta palkintona on mielenkiintoisia tuloksia. Ilmiö oli myös valtakunnan itäosassa merkittävä sosiaalinen ja oikeudellinen ongelma 1700-luvulla. Keski-sarja osoittaa Turun Hovioikeuden linjan olleen lievemmän kuin Götan ja Svean, sillä kuolemantuomioiden langettaminen loppui Suomessa Ruotsia aiemmin ja tutkija on pystynyt todentamaan vain 17 varmasti täytäntöön pantua

kuolemantuomiota. Syynä tähän Keski-sarja näkee Suomen vaikean tilanteen sotien puristuksessa, jolloin oikeuskatso-mukset eivät olleet otollisia suosimaan ankarimpia rangaistuksia tämänkaltaisista rikoksista. Turun Hovioikeuden toiminnan ja todistelukäytännön erittely on tutkimuksellisesti merkittävää uutta ja kirjoittaja kuvaa realistisesti syytösten synnyn sekä paikallisyhteisöstä mahdollisesti jopa hallitsijalle saakka ulottuneen käsittelyn ketjun. Modernin oikeusvaltion piirteet olivat olemassa: todistustaakka oli hovioikeudessa raskas eikä ketään teloitettu ilman omaa tunnustusta; joskus tämä ”todisteiden kuningatarkaan” ei riittänyt saattamaan epäiltyä mestauspölkylle.

Miksi sekaantujia ahdisteltiin nimenomaan Ruotsin valtakunnassa ja 1700-luvulla? Tutkimuksen puuttuessa ei ole mitenkään selvää, että ilmiö olisi muualla sen harvinaisempi eikä Keski-sarjakaan lähde oletuksesta, jonka mukaan seksuaalisena käytöksenä tapa olisi pohjoinen erityispiirre. Yksiselitteistä vastausta Keski-sarja ei anna, mutta oikeudenkäyntien huippukautena kysymys oli selvästi useiden osasten loksahamisesta paikalleen. Ensinnäkin kyseessä oli kulttuurin syvärakenteisiin liittyvä jopa vuosituhantinen tapa, vaikka sitä ei koskaan yleisesti hyväksytty. Ihmisen ja eläimen raja on yksi keskeisimpiä kulttuurisia kategorioita, ja siksi aiheeseen liittyi vahva tabulataus sekä kansankulttuurissa että kristillisessä perinteessä. Toiseksi 1700-luvulla ja jossain määrin jo edeltävällä vuosisa-

dalla tähän syntiin ja rikokseen kiinnitettiin enemmän huomiota esivaltojen taholta, jolloin ilmiö näyttää myös ruokkineen itse itseään. Tällöin elettiin moraalisen valvonnan kulta-aikaa, ja aikakautenaan tehokas Ruotsin valtakunnan oikeus- ja hallintolaitos mahdollisti oikeusprosessien nostamisen ja käsittelemisen. Kuolemantuomioiden täytäntöönpanot taittuivat Kustaa III:n lakiuudistuksiin, mutta tutkimuksen aikarajauksen vuoksi ilmiön hiipuminen oikeudellisena ja sosiaalisena ongelmana jää selvittämättä. Rikoksena eläimeensekaantumisen säilyi laissa ja tuomioita jaettiin aina 1970-luvun alun dekriminialisointiin saakka.

Keski-sarja esittelee tehokkaasti tutkimansa ilmiön peruspiirteet, eikä tuloksissa näiltä osin ole suuria eroja Lilieqvistin Ruotsin puolelta esittämiin. Sekaantumisista syytetyt olivat pääosin nuoria miehiä – rengit ja sotilaat olivat yliedustettuina – mutta he eivät olleet mitenkään muuten yhteisössään marginalisoituneita yksilöitä; ani harvalla oli taustallaan muita rötöksiä. Vakuuttavasti tekijä pystyy myös osoittamaan, että kyseessä ei ollut ylhäältäpäin toteutettu ”vaino”. Suurin osa prosessista pohjautui spontaaneihin ilmiantoihin paikallisyhteisössä. Motiivina saattoi olla moraalinen hätä tai raadollisemmin hyväksikäytyn karjan ”saastuminen” ja pilalle meneminen, mutta harvemmin suoraan yhteisön sosiaaliset ristiriidat.

Historiantutkimuksen menetelmien osalta Keski-sarjan väitöskirja on omalla tavallaan huomionarvoista tarkastelta-

vaa. Alaotsikon tutkimukselliset abstraktiot viittaavat useisiin monitieteellisiin ulottuvuuksiin, joista Keskisarja on selvästi tietoinen, mutta kovin syvällisiin menetelmällisiin keskusteluihin hän ei lähde. Historiantutkijoiden tapaan tarkemmin avaamatta jää myös tutkijan ihmiskuva: rivien välistä on luettavissa sekä biologistisia että konstruktivistisia väittämiä ilmiön taustoista. Luonnehtimalla aihettaan ja tarkastelutapaansa ”kansalliseksi”, ”metodologisia raja-aitoja ylittämättömäksi” tai ”sovinnaiseksi ja vanhakantaiseksi” tekijä ui kyllin selvästi apurahahakemusten ja metodijulistusten tavanomaisen fraseologian vastavirtaan. Gender- ja queer-näkökulmien ohittaminen ohuella maininnalla voi tietysti olla tutkijan näkökulmavalintana oikeutettua, mutta sen tekeminen tämänkaltaisesa aiheessa tarkemmin perustelematta ei. Tutkimuksesta on turha etsiä käsitteitä ”diskursusi” tai edes ”merkitys”: otteeltaan Keskisarjan työtä voisi jopa luonnehtia uuspositivisimiksi, vaikka kulttuurisille tekijöille ja niiden merkitykselle Keskisarjalla on enemmän sensitiivisyyttä kuin varhaisemmillä rakennetutkijoilla. Samalla mikrohistoria ja case-analyysi toimii uskottavasti, sillä aineisto on riittävän laaja suurempien kokonaisuuksien hahmotamiseen.

Keskisarjan tutkimusotteen yhteys Heikki Ylikankaan rakenteellisen rikoshistorian tutkimustraditioon on ilmeinen. Keskisarjan tulkinta on parhaimmillaan rohkeaa, johdonmukaista ja oivaltavaa, mutta ristiriidattoman kuvan tavoitte-

lu on johtanut myös tulkinnallisiin ylilyönteihin. Kokonais-tulkinnan kasvaessa riittävän vahvaksi alkavat siihen helposti pudota nekin palaset, jotka eivät kuvaan välttämättä sovi. Niinpä kirjan loppupuolella tekijä esittää paikallisyhteisön roolia korostaessaan tulkinnan yhteisön epäsuositulle jäsenelleen langettamasta ”kansantuomiosta”, kun matkalla vankilaan juopunut epäily menehtyi epäselvissä olosuhteissa ja vangin asianmukainen saattovartiointi oli laiminlyöty. Alkuperäislähteen kertomaa joutuu tässä venyttämään turhan paljon, jotta lukija päätyisi samaan johtopäätökseen kuin tutkija. Vanki joi omia viinojaan ja on epäselvää, onko tutkijan ”lähdekritiikki” tässä uskottavampi kuin piirilääkärin lausunto, jonka mukaan asianomainen tukehtui oksennukseensa.

Tyylillisesti tutkimus on vauhdikkaimpia viime vuosina kirjoitettuja historian opinnäytetöitä, ja työ kommunikoi nykylukijan kanssa tehokkaasti ja vailla akateemisen käsitepyörittelyn painolastia. Selvää kuitenkin lienee, etteivät ironiaksi tarkoitetut ilmaukset kuten ”mölisevät mielenvikaiset” tai ”kuolaajat” miellytä sovinnaisempaan asiatekstiin miellyttäviä lukijoita. Työn viimeistely antaa aihetta huomaautuksiin, sillä jotkin kiusalliset virhetiedot – kuten tidelag-käsitteen alkuperän ja esiintymisen yhteydessä – olisi ollut poistettavissa helposti. Ajantasaisimman oikeus- ja rikoshistorian mukaisesti Keskisarjan analyysissä korostuu kasvottomien organisaatioiden sijaan toimijoiden rooli. Samalla koko sää-

ty-yhteiskunnan sosiaalisen kontrollin rakentuminen ruohonjuuritasolta hallitsijaan saakka joutuu läpivalaisuun, ja esitys nousee parhaimmillaan tutkimusaihettaan merkittävämmäksi kuvaukseksi 1700-luvun yhteiskunnasta.

Olli Matikainen